

O'ZBEKISTON IQTISODIYOTINING BARQAROR O'SISHIDA SANOAT TARMOQLARINING AHAMIYATI

Jumayeva Zamira Bustonovna

Osiyo xalqaro universiteti o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10645149>

Annotatsiya. Mamlakatda o'zaro bir birining ishlab chiqarish faoliyatiga bog'liq bo'lgan tarmoqlarning o'zaro bog'liqlikni (aloqani) tashkil etish bilan qo'shimcha qiymatning butun zanjiriga samarali ta'sir ko'rsata oladigan innovatsiyani alohida turini – “yalpi innovatsion mahsulot”ni yaratish imkoniyati yuzaga keladi. Tarmoqlararo balans asosida tarmoqlarning o'zaro ta'sirini baholashni amalga oshirish mumkin. Shuningdek, ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlarini tashkil etish va ishlab chiqarish jarayonida band bo'lgan kadrlarning malakasini oshirish uchun zaruriy xarajatlarni kamaytirishga imkon yaratiladi. Tarmoqlararo kooperatsiya natijasida investitsiyalarni jalb etish shart-sharoitlari, investitsiyalarni faoliyat sohalari bo'yicha taqsimlash jarayoni yaxshilanadi, yuqori sifatli inson kapitali shakllantiriladi.

Kalit so'zlar: tarmoq, tarmoqlararo balans, Leontev modeli, yalpi innovatsion mahsulot, investitsiya multiplikatori.

IMPORTANCE OF INDUSTRIAL NETWORKS IN THE SUSTAINABLE GROWTH OF THE ECONOMY OF UZBEKISTAN

Abstract. A special type of innovation that can effectively affect the entire chain of added value by establishing interdependence (communication) of industries that depend on each other's production activity in the country - "gross there is an opportunity to create an innovative product. It is possible to evaluate the interaction of networks based on the inter-network balance. Also, it will be possible to reduce the necessary expenses for the organization of scientific research and experimental design work and to improve the qualifications of personnel employed in the production process. As a result of cross-industry cooperation, the conditions for attracting investments, the process of distribution of investments by spheres of activity will be improved, and high-quality human capital will be formed.

Key words: network, inter-sectoral balance, Leontev model, gross innovative product, investment multiplier.

ЗНАЧЕНИЕ ПРОМЫШЛЕННЫХ СЕТЕЙ В УСТОЙЧИВОМ РОСТА ЭКОНОМИКИ УЗБЕКИСТАНА

Аннотация. Особый вид инноваций, способный эффективно влиять на всю цепочку создания добавленной стоимости путем установления взаимозависимости (связи) отраслей, зависящих от производственной деятельности друг друга в стране, - «валовая возможность создания инновационного продукта. Оценить взаимодействие сетей можно на основе межсетевого баланса. Также удастся сократить необходимые затраты на организацию научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ, повысить квалификацию персонала, занятого в производственном процессе. В результате межотраслевого сотрудничества будут улучшены условия привлечения инвестиций, процесс распределения инвестиций по сферам деятельности, сформирован качественный человеческий капитал.

Ключевые слова: сеть, межотраслевой баланс, модель Леонтьева, валовой инновационный продукт, инвестиционный мультипликатор.

O'zbekiston 2030 yilgacha bo'lgan davr ichida sanoati rivojlangan mamlakatlarga xos bo'lgan turmush darajasi standartlariga (hayot darajasiga) ega mamlakat darajasiga chiqish vazifasini o'z oldiga maqsad qilib quydi. Belgilangan maqsadga erishishdagi muvaffaqiyat ko'rsatkichlaridan biri aholi jon boshiga to'g'ri keladigan YaIMning o'sishi hisoblanadi, ushbu ko'rsatkich bugungi kunda aholining o'rtacha daromadi yuqori bo'lgan o'rtacha statistik mamlakat darajasiga teng bo'lib, 2030 yilda iste'molchilarning xarid pariteti, xalqaro dollar va joriy narx darajasi kabi ko'rsatkichlarni e'tiborga olgan holda hisoblanganda 10600 AQSH dollarni tashkil etishi belgilangan. Buning uchun esa, YaIMning yillik 8 foizga teng bo'lgan o'sish sur'atini ta'minlash zarur.

So'nggi 10 yillik makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning joriy tahliliga ko'ra mamlakat yalpi ichki mahsulotining o'rtacha yillik o'sish sur'ati 108 foizga teng. Yalpi ichki mahsulot tarkibida sanoat alohida o'ringa ega bo'lgan holda, mamlakatda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlovchi asosiy drayver hisoblanadi. Xususan, oziq-ovqat sanoati, to'qimachilik sanoat, mashinasozlik va metalni qayta ishlash kabi sanoat tarmoqlari rivojlanishning asosi sifatida belgilangan.

Mamlakatni rivojlantirishning keyingi bosqichiga o'tish tarkibiy o'zgarishlarni va innovatsion rivojlanishni talab etadi, bularni amalga oshirish bilan esa O'zbekistonni rivojlangan mamlakatlar guruhiga kirib borishiga zamin yaratiladi.

O'tgan 20 yil mobaynida O'zbekistonda asosiy e'tibor qishloq xo'jaligidan asta sekin yuqori qo'shimcha qiymatga ega bo'lmagan xom-ashyo va yarim-tayyor mahsulotlarni ishlab chiqarishga yo'naltirildi, natijada esa mamlakatning rivojlanish (o'sish) modeli diversifikatsiyalandi. Ushbu holatda o'sish asosan kapital jamg'arishga asoslangan bo'lib, inson kapitalining sifati va jami omil unumdorligi kabi ko'rsatkichlar (tushunchalar) nisbatan ahamiyatsiz edi. Investitsiyalar sanoatning ustuvor tarmoqlariga, asosan, kapital va energiya sig'imi yuqori bo'lgan tarmoqlarga yo'naltirilgan bo'lib, ushbu vaziyatda xom-ashyoning jahon narxlaridagi ijobiy tendentsiyalaridan samarali foydalanilgan.

Natijada, mehnat sig'imi yuqori bo'lgan, ekologik jihatdan toza sanoat tarmoqlari, Shuningdek, mikroiqtisodiyot va sanoatdagi kichik xususiy korxonalar rivojlanmadi. O'z navbatida, amal qilgan o'sish modeli samarali va yuqori ish haqini ta'minlovchi barqaror ish o'rinlarini yaratishni chekladi.

Yuzaga kelgan salbiy natijalarni bartaraf etish, sanoat korxonalarining ishlab chiqarish faoliyatiga doir xatarlarni kamaytirish hamda sanoatni rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosatining samaradorligini oshirish maqsadida iqtisodiyotni modernizatsiyalash bo'yicha yangi davlat siyosati belgilab olindi. 2015 yilda Prognozlashtirish va makroiqtisodiy tadqiqotlar instituti tomonidan respublikani iqtisodiy rivojlantirishning uzoq muddatli maqsadlariga erishish uchun iqtisodiyotni modernizatsiyalash jarayonida tayanilishi lozim bo'lgan O'zbekistonning ustuvor tarmoqlarini aniqlash bo'yicha tadqiqot o'tkazildi.

Ushbu tadqiqot taniqli iqtisodchilar Dj.Lin va S.Mong tomonidan rivojlanayotgan mamlakatlarda iqtisodiy o'sishni ta'minlash uchun sanoat tarmoqlarini aniqlash va ular faoliyatini yengillashtirish maqsadida ishlab chiqilgan usulga asosan shakllantirilgan. Iqtisodchi olimlar

tomonidan shakllantirilgan tadqiqot usuli uzoq davr mobaynida yuqori va barqaror iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlarini namoyon etgan mamlakatlarning tajribalariga asoslangan. Ushbu mamlakatlar tajribasiga ko'ra, mamlakatda ma'lum bir tarmoqni rivojlantirish uchun yetarli shart-sharoit bo'lmasa yoki ushbu tarmoqni yetarlicha rivojlantirgan mamlakatlar kabi ustunlik mavjud bo'lmasa mamlakatning sanoatni rivojlantirish uchun olib borgan siyosati muvaffaqiyatsizlikka uchraydi.

Xususan, O'zbekiston iqtisodiyotini barqaror rivojlantirish yo'nalishlarini hamda mamlakat sanoatining ustuvor tarmoqlarini aniqlash uchun amalga oshirilgan tadqiqot natijalariga ko'ra O'zbekiston to'qimachilik, charmpoyabzal, oziq-ovqat, bolalar o'yinchoqlari va boshqa plastmassa mahsulotlarini ishlab chiqarish, sport jihozlari, qurilish materiallari kabi yuqori mehnat sig'imini talab qiluvchi tarmoqlarni rivojlantirishni jadallashtirishi lozim.

O'tgan davrda Respublikaning rivojlanish strategiyasi asosan kapital va resurs sig'imi yuqori bo'lgan sanoat tarmoqlarini rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, mehnat sig'imi yuqori bo'lgan sanoat tarmoqlarining rivojlanishi esa e'tibordan chetda qolgan. Natijada, ko'proq ish o'rinlarini yaratish imkoniyati mavjud bo'lmagan. Shuning uchun, industrial va innovatsion rivojlanishga o'tishda ishlab chiqarish jarayonida ham mehnatning ham kapitalning o'zaro faoliyatini ta'minlaydigan to'qimachilik sanoatini rivojlantirishga urg'u bergan holda, barcha e'tiborni tayyor mahsulotlarni ishlab chiqarishga qaratish lozim. Bu esa o'z navbatida, barcha mavjud tarmoqlar o'rtasida o'zaro integratsiyani talab etadi.

So'nggi yillarda sanoatda mahalliy xom-ashyoni chuqur qayta ishlashga asoslangan yuqori qo'shimcha qiymatga ega bo'lgan mahsulotlarni ishlab chiqaruvchi tarmoqlarning roli toboro oshib bormoqda. Ularning yalpi sanoat mahsulotlaridagi ulushi so'nggi yillarda 5.6 % dan 11.6 % ga o'sdi, paxta tozalash sanoatining ulushi esa 11 % dan 4.8 % ga tushdi. 2020 yilda paxta tolasini ichki qayta ishlash hajmi 55 % gacha o'sdi.

Sanoatni, yanada samarali rivojlantirishning iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyati, Shuningdek, xomashyoni chuqur qayta ishlashni oshirishga va ishlab chiqarilayotgan tayyor mahsulotlar turini ko'paytirishga bo'lgan talabning yuqoriligi tarmoqlararo tahlilni amalga oshirish hamda klasterlarni shakllantirish va tayyor mahsulotlarni ishlab chiqarish texnologik tsiklini takomillashtirish asosida sohaning rivojlanishini prognoz (bashorat) qilish zarurligini keltirib chiqaradi. O'zaro bir birining ishlab chiqarish faoliyatiga bog'liq bo'lgan tarmoqlar ichki va tashqi bozor uchun raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqaradigan klasterlarni yoki sanoat guruhlarini tashkil etish asosida birlashishlari mumkin. Tarmoqlararo o'zaro bog'liqlikni (aloqani) tashkil etish bilan qo'shimcha qiymatning butun zanjiriga samarali ta'sir ko'rsata oladigan innovatsiyani alohida turini – "yalpi innovatsion mahsulot" ni yaratish mumkin. Tarmoqlararo balans asosida tarmoqlarning o'zaro ta'sirini baholashni amalga oshirish bilan yagona logistik "oyina" orqali moliyaviy oqimlarni va faoliyatni nazorat qilish mumkin. Shuningdek, ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlarini tashkil etish va ishlab chiqarish jarayonida band bo'lgan kadrlarning malakasini oshirish uchun zaruriy xarajatlarni kamaytirishga imkon yaratiladi.

Tarmoqlararo kooperatsiya natijasida investitsiyalarni jalb etish shart-sharoitlari, investitsiyalarni faoliyat sohalari bo'yicha taqsimlash jarayoni yaxshilanadi, yuqori sifatli inson kapitali shakllantiriladi.

REFERENCES

1. Davlyatova, G. M., & Abdullaeva, S. H. (2020). Economic perspectives of using the model "UNIVERSITY 3.0" in the education system of Uzbekistan. *Экономика и бизнес: теория и практика*, (2-1).
2. Davlyatova, G. M., & Kurpayanidi, K. (2020). Marketing as the main factor in introducing innovative products to the market. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*. Volume: 10, Issue, (5), 430.
3. Davlyatova, G. M. (2022). Jadidlar qarashlarida ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar va ularning iqtisodiyotni rivojlantirishdagi o'rni. *Nazariy va amaliy tadqiqotlar xalqaro jurnali*, 2 (4), 16-34. doi: 10.5281/zenodo.6656676
4. Ivanovich, K. K. (2020). About some questions of classification of institutional conditions determining the structure of doing business in Uzbekistan. *South Asian Journal of Marketing & Management Research*, 10(5), 17-28. Doi: <https://doi.org/10.5958/2249-877X.2020.00029.6>
5. Kurpayanidi, K. I. (2022). Management of innovative activities of business entities in industry / K. I. Kurpayanidi, D. E. Mamurov : AL-FERGANUS. – 200 p. – ISBN 978-9943-7707-3-7. – DOI 10.5281/zenodo.6475830.
6. Mamatova, Z. M., Nishonov, F.M. end ets. (2019). To the question of science approach to the construction of outsourcing business model of modern enterprise structure. *Dostijeniya nauki I obrazovaniya*. 7 (48). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/to-the-question-of-science-approach-to-theconstruction-of-outsourcing-business-model-of-modern-enterprise-structure>
7. Raxmonqulova, N. (2024). THE ROLE OF CYBER SECURITY IN THE DIGITAL ECONOMY. *Modern Science and Research*, 3(1), 111–115.
8. Abdulloev, A. J., & Rakhmankulova, N. O. THEORETICAL ASPECTS OF THE INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP CONCEPT.
9. Mukhammedrizaevna, T. M., Bakhridinovna, A. N., & Olimovna, R. N. TOURIST LOGISTICS AND SUPPLY CHAIN MANAGEMENT: STRATEGIES FOR REDUCING COST AND IMPROVING SERVICE. *Zbiór artykułów naukowych recenzowanych.*, 90.
10. Raxmonqulova, N. (2023). THE DEVELOPMENT OF CRYPTOCURRENCIES IN THE DIGITAL ECONOMY. *Modern Science and Research*, 2(10), 192-194.
11. Khudoynazarovich, S. A. (2021). An Opportunity of Internet Marketing in Tourism Sphere. *International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development*, 3(3), 356-361.
12. Шадиев, А. Х. (2020). Факторы, влияющие на развитие экотуризма. *Достижения науки и образования*, (5 (59)), 31-32.
13. Bazarova, M. (2024). DISTINCTIVE FEATURES OF PERSONAL MANAGEMENT IN THE ACTIVITIES OF COMMERCIAL BANKS. *Modern Science and Research*, 3(1), 563–567.
14. Supiyevna, B. M. (2022). Innovatsion iqtisodiyotda inson kapitalini boshqarish tizimini takomillashtirish.

15. Bahodirovich, K. B. (2023). EVOLUTION OF THE AUDITING PROFESSION IN THE SMART MACHINE AGE. *Gospodarka i Innowacje.*, 41, 450-454.
16. Khalilov Bahromjon Bahodirovich. (2023). The International Financial Reporting Standards (IFRS) Mean to Businesses and Investors in Uzbekistan. *Miasto Przyszłości*, 42, 746–750.
17. Jumayeva, Z. (2024). ROLE OF THE STATE IN REGULATING THE ECONOMY. *Modern Science and Research*, 3(1), 511-516.
18. Bustonovna, J. Z. (2023). INVESTMENTS IN HUMAN CAPITAL AND PECULIARITIES OF THIS PROCESS IN UZBEKISTAN. *International Journal of Education, Social Science & Humanities*. Finland Academic Research Science Publishers, 11(8), 36-44.
19. Abidovna, A. S. (2023). MODERN TRENDS IN MANAGEMENT STRATEGIES AND THEIR APPLICATION IN COMMERCIAL BANKS. *Gospodarka i Innowacje.*, 41, 326-332.
20. Shamsiya, A. (2023). HR MANAGEMENT AND COACHING IN THE INNOVATIVE ECONOMY AS A METHOD OF BUSINESS MANAGEMENT. *Modern Science and Research*, 2(10), 712–717.
21. Sodikova, N. (2024). OTMda “Iqtisodiyotda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va tizimlari” fanini o ‘qitishda raqamli texnologiyalarning o ‘rni. *Modern Science and Research*, 3(1), 1-4.
22. To'rayevna, S. N. (2024). TADBIRKORLIK SOHASINI MALAKALI KADRLAR BILAN TA'MINLASHNING ASOSIY YO'NALISHLARI.
23. Hakimovich, T. M. (2023). BOSHQARUVCHILARNING SAMARADORLIKKA ERISHISHDAGI PROFESSIONALLIGI. *Gospodarka i Innowacje.*, 42, 421-425.
24. Hakimovich, T. M. (2023). TA'LIM TIZIMI BOSHQARUVIDA PEDAGOGIK TAHLIL. *Gospodarka i Innowacje.*, 42, 415-420.
25. Jumayeva, Z. (2024). THE NEED FOR AN INNOVATIVE APPROACH IN MANAGING ORGANIZATIONS. *Modern Science and Research*, 3(1), 557–562.
26. Jumaeva, Z. (2021). Modern trends in the economic development of the regions of Uzbekistan. *InterConf*.
27. Akbarovna, N. N., & Bahodirovich, X. B. (2023). AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI ASOSIDA MOLIYAVIY HISOBOTLARINI TUZISH TARTIBI.
28. Nargiza, N. (2023). THE ROLE OF PROPERTY RELATIONS IN SOCIETY. *Modern Science and Research*, 2(12), 889-893.
29. Ikromov, E. (2024). THEORETICAL FOUNDATIONS FOR THE ORGANIZATION AND CAPACITY BUILDING OF EXECUTIVE EMPLOYEE LABOR IN PUBLIC ADMINISTRATION BODIES. *Modern Science and Research*, 3(1), 939-946.
30. Ibdulloyevich, I. E. (2023). MAHALLALARDA KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH VA TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISH. *Gospodarka i Innowacje.*, 42, 504-507.

31. Ibodulloyevich, I. E. (2023). MAHALLIY BUDJET DAROMADLARINI PROGNOZLASHTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISHDAGI MUAMMOLAR.